

Stan Ciprian Ionuț,

Facultatea de Istorie, Master anul I, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza“, Iași.

ISTORIA COMUNISMULUI ÎN ROMÂNIA

Coord.,

Cercetător științific, Adrian CIOFLÂNCĂ

IAȘI, mai, 2000

Limba de lemn

“Un discurs politic bun nu trebuie să vorbească despre nimic,
dar să lase impresia că vorbește despre toate.”

(Pierre Dac)

1. Descrierea limbii de lemn

Discursul este cel mai frumos mod de a-i manipula pe oameni. Ceea ce interesează la un discurs politic nu este doar conținutul său, ci într-o mare măsură și forma care îmbracă ideile.

Comunicarea politică din România a debutat ca aparținând unui partid unic, ierarhic, ca în armată. Comunicarea era deformată de conținutul discursului oficial, era o comunicare standardizată, cu un limbaj unic, inclusiv în cadrul partidului, unde se discuta prin formule standard. Actorii principali erau activiștii, secretarii de partid însărcinați cu propaganda, și cei ce mereu culegeau informații despre opinia publică. Era o formă de comunicare ce beneficia de un cod specific mult mai puternic decât cel regăsit astăzi, care provenea din „limba de lemn” folosită cu precădere în presa vremurilor, unde se descifrau informații de către analiști. Mai mult decât atât, comunismul lansase chiar și un anumit mod de a păși, astfel încât preocuparea pentru binele cetățenilor cărora nu trebuia să le lipsească nimic îi copleșea, mergând preocupați, cu pași apăsați și grei.

Mergând spre modelul actual după care se ghidează comunicarea politică românească, mesajele sunt formulate diferit, în funcție de domeniul de activitate: politic, economic, cultural, presă sau publicitate.

Pentru cercetătorii de limbă română ai acestui fenomen, sintagma limbă de lemn este oscilantă în ceea ce privește denumirea fenomenului. Se vorbește de “limbă de lemn” (Tatiana Slama-Cazacu, Dan Dediuc, Ion Rotaru), sau de “limbaj de lemn” (M. Vulpe, C. Tabarcea, Andrei Pleșu). Cezar Tabarcea menționează “(...) limbajul de lemn, pe care, în acord cu școala funcțională sub semnul careia stă stilistica românească, preferăm să-l considerăm limbaj și nu limbă”

Sorin Antohi în introducerea la ediția românească a cărții lui Françoise Thom, “Limba de lemn”, susține că “(...) nu avem de-a face cu o limbă în sensul tare al lingvisticii, ci cu un discurs, o limbă incompletă (cu lexic împrumutat, fără structuri gramaticale proprii), un limbaj (al propagandei), limba de lemn este mai mult decât un sociolect, dar mai puțin decât o limbă propriu-zisă¹.

¹ Sorin Antohi, în introducerea la Fr. Thom, *Limba de lemn*, ed. a 2-a, Humanitas, București, 2005 p. 19.

Chiva Mitea susține denumirea de limbă de lemn și nu pe aceea de limbaj de lemn. Prin limbaj se înțelege uneori un stil al limbii. Pe de altă parte, limbajul este un termen tehnic psihologic “un ansamblu complex de procese – rezultat al unei anumite activități psihice profund determinate de viața socială, care face posibilă învățarea, însușirea și utilizarea concretă a unei limbi oarecare și care totodată a făcut posibilă crearea limbii ca fenomen general”.²

“Limba de lemn” este făcută în întregime din elemente împrumutate din limba naturală: ea îi datorează totul, cuvintele și gramatica, dar a suferit o mutație teratologică în raport cu limba naturală. Ea trimite la un univers semantic extrem de rudimentar, bicolour într-un fel și nu se mulțumește să priveze cuvintele de substanța lor, ea vizează însăși capacitatea de reprezentare a limbajului.

Sintagma “limbă de lemn” este întâlnită și în alte limbi și nu ca limbaj. Spre exemplu este întâlnită în limba franceză, de unde probabil a fost preluată³, ca “langue de bois”, în germană, “hölzerne Sprache”, în rusă, “dubovîi iazîk”, iar în polonă, “dretwa mowa”. La noi, în literatura de specialitate, termenul apare după 1989 și se aplică în special limbii utilizate între 1945-1989, dar și după 1990. Se aplică și după căderea regimului comunist, deoarece “limba de lemn” nu apare și nici nu dispare instantaneu odată cu venirea la putere a regimului care o impune sau a unei ideologii și totodată cu căderea regimului, după decembrie 1989. După 1989, în contexte diferite, sintagma “limbă de lemn” sau derivatele “gândire de lemn”, “cap de lemn” etc., au apărut în presa de toate orientările, dar în special în publicațiile opoziției.

Cauzele apariției limbii de lemn se găsesc în intenția unei ideologii, a unui grup sau a unui individ de a impune stereotip anumite idei, modalități de gândire, folosind formule verbale specifice. Efectul este de influențare, manipulare a gândirii receptorului. Aceste formule se impun prin frica sau chiar prin forță, ori prin frecvența utilizării și sunt menținute prin prestigiul sau autoritatea sursei. Aceste expresii devin clișee și de cele mai multe ori, lipsite de sens. Un stil general, stabilit de liderii partidului, se impune în toate tipurile de discurs. Presa vremii ori limbajul de “ședință” reprezintă astfel de exemple de preluare a modelului și de utilizare a sa în afara contextului în care discursul politic, în calitatea sa de act de comunicare politică, s-a manifestat. Discursul politic comunist totalitar impune un mod de exprimare, rudimentar, repetativ, cleșizat, care ascunde un anumit mod de gândire, o anumită manieră de a înțelege și reflecta realitatea. Pe de-o parte limba de lemn a făcut să dispară un număr mare de cuvinte, pe de alta parte, ea a creat în același timp multe altele, plecând în special de la abrevieri și de la cuvinte trunchiate, fără să-i pese de sonoritatea lor barbară; termeni cum ar fi “colhoz”, “lichidarea fărăvacității” (absența vacilor),

² Monica Chiva Mitea, *Câteva aspecte ale limbii de lemn*, Editura Cronos, Giurgiu, 2008, p. 12.

³ Sorin Antohi, introducerea la Fr. Thom, *op. cit.*, p. 21

ilustrează fecunditatea lexicală a limbii de lemn.

Tatiana Slama-Cazacu, încearcă o definiție a limbii de lemn, pe care o vede ca “un subsistem al unei limbi, desemnând mai ales elemente lexicale, dar și unități frazeologice, cu caracter de expresii fixe, de clișee încrămenite, cu sens determinat în contextul unei anumite “autorități”, în mare măsură utilizate stereotip-dogmatic ca exprimare a unei ideologii (sau simulacru de subsisteme ideologice economice, politice, culturale, etc. care dețin o putere sau autoritate), imitate dar și impuse de puterea politică sau de grupări ori de indivizi cu asemenea veleități (chiar dacă în genere, promotorii sau epigonii sistemului ideologic nu cunosc întotdeauna exact conținutul semantic), apoi difuzat prin repetare, prin utilizarea frecventă în diversele mijloace de comunicare orală sau scrisă, anihilându-se astfel gândirea maselor receptoare, care pot ajunge să fie supuse unei sugestii colective; intenția reală sau cel puțin efectul obținut sunt de a se impune autoritatea, fie prin secretul ori prestigiul codului obținut, fie prin cunoștințe tehnocrate, de a se împiedica altă modalitate de gândire și în genere de a se ascunde, de a masca adevărata realitate, dacă aceasta nu este favorabilă”.⁴

În capitolul I al cărții lui Fr. Thom, “Descrierea limbii de lemn”, autoarea abordează trei domenii ale acesteia, pentru a identifica limba de lemn: sintaxa, lexicul și stilul. Printre particularitățile sintactice, autoarea franceză enumeră: reducerea subordonatelor circumstanțiale în favoarea unei substantivizări exagerate, apariția, în locul verbului simplu, a unui grup verbo-nominal, absența deicticelor, construcțiile pasive și impersonale, prezența adjectivelor la gradul comparativ, folosirea exagerată a modului imperativ. De asemenea autoarea observă că aceste caracteristici apar izolat în diferite stiluri: abundența substantivelor este tipică stilului științific, impersonalitatea – stilului administrativ, gradul comparativ ține de discursul pedagogic și jurnalistic⁵. În subcapitolul despre stil, autoarea raportează particularitățile stilistice ale limbii de lemn la “preceptele artei retorice clasice, grație cărora autorul obține adeziunea auditoriului său”⁶

Creatorii limbii de lemn au fost intelectualii ce-au gravitat, în calitate de scribi mai mult sau mai puțin anonimi, pe lângă cercurile puterii. După instaurarea partidelor comuniste la putere în țările intrate sub influența sovietică după cel de-al doilea război mondial, a fost constituit sectorul *agitație-propagandă*. În perioada 1946-1953, sub coordonarea lui Iosif Chișinevschi și Leonte Răutu, acesta a înlocuit cultura națională “burgheză” cu “realismul socialist”. Din informațiile provenite din cercul puterii, reiese că în conformitate cu cerința expusă de Gheorghiu-Dej (preluată desigur din indicațiile Kremlinului), toate cuvântările liderilor erau scrise sau supervizate înainte de

⁴ Tatiana Slama-Cazacu, *Limba de lemn*, în România literară, 17 oct. 1991, p. 4, *apud* Sorin Antohi în introducerea la Fr. Thom, *op. cit.*, p. 22.

⁵ Fr. Thom, *op. cit.*, p. 46.

⁶ *Ibidem*, pp. 69-70.

a fi rostite de către responsabili resortului propagandistic⁷.

Limba de lemn, în care sunt exprimate comandamentele noului regim, este simultan emisă și în învățământ, instituțiile acestuia fiind centrele de însușire și reproducere ale ei. Ea apare sub două modalități: o modalitate deschisă, exprimată prin limbajul editorialelor de presă și al discursurilor oficiale și o modalitate ascunsă, exprimată în literatura științifică și în celelalte forme de manifestare publică.

2. Propaganda comunistă și limba de lemn

„Limba de lemn este un produs al folosirii, motivate politic, a unui limbaj „construit” dintr-o anumită atitudine a emițătorului față de realitate, pentru a manipula”⁸, așa cum definește Stelian Dumistracel. „Rețeta” este eludarea sau ocultarea propriu-zisă a realității, eliminarea gândirii, recurgerea la fetișizarea anumitor cuvinte, cu o deosebită frecvență în contexte determinate, adoptarea unui registru patetic maniheist (în „alb” și „negru”).

Utilizarea limbii de lemn permite puterii totalitare mascarea realității, mistificarea acesteia, dar și, impunând-o tuturor formelor de comunicare socială și tuturor membrilor societății, posibilitatea de a-i manipula pe aceștia din urmă, de a le anihila gândirea proprie, de a le induce moduri de gândire conforme cu ideologia oficială și cu interesele detinatorilor puterii politice.

Propaganda și dezinformarea au fost utilizate dintotdeauna de către cei ce dețin puterea pentru a manipula masele și a le folosi în interesul guvernanților. Puterea comunistă a creat un sistem propriu de concepte cu ajutorul instituțiilor și organismelor abilitate, având, de cele mai multe ori, justificarea „ridicării nivelului politico-ideologic al întregii populații”. În ceea ce privește experiența comunistă românească, majoritatea termenilor nou-intrați în limbă fac parte din *limbajul universal sovietic*, constituit ca urmare a propagandei sovietice, ce avea în vedere menținerea în permanent contact a țărilor frățești cu „marele prieten de la Răsărit”. Se consolida în aceste țări un univers, un limbaj și practici sociale de împrumut. S-a vorbit și despre *dezumanizarea* limbajului ca o caracteristică a „limbii de lemn” în contextul „anulării limbajului” sau al creării unui „anti-limbaj”. De asemenea, s-a constatat că în discursul comunist nu se aud „vocile” indivizilor, ci ale „grupurilor”, comunicarea încadrându-se într-un discurs depersonalizat adresat unor indivizi care se percep cu dificultate ca subiecți ai lumii. Anularea limbajului afectează gândirea și conștiința, antrenând „surparea inteligenței”.

⁷ Lavinia Betea, *Comunicare și discurs în „Limba de lemn” a regimului comunist*, p. 46, <http://philosophy.uaic.ro/site/philosophy/Argumentum_nr_3_2004-2005_Cap.III.pdf>, accesat la 30.05. 2010.

⁸ <http://www.jurnalul.ro/stire-limba-noastra-i-o-comoara/campanie-suntem-toti-victimele-inertiilor-lingvistice-24498.html>

Caracteristicile *interne* ale propagandei determină cinci „legi” care guvernează funcționarea acestora: *regula simplificării* (teme simple care să concentreze energia ȋntelilor către dușmanul unic), *a îngroșării și desfigurării* (exagerarea faptelor), *a orchestrării* (repetarea mesajelor și adaptarea lor la categorii diferite de public, pentru ca cei vizați să nu se gândească la altceva), *a transfuziei* (atacarea convingerilor individului folosind propriile sale prejudecăți) și *regula unanimității și a contagiunii*, ceea ce e sinonim cu utilizarea gustului pentru conformism al indivizilor.

Din perspectivă socio-politică, termenul *propagandă* se definește ca „formă specifică a persuasiunii de masă (implicând producerea și transmiterea unor texte și mesaje structurate specific), desemnată să producă sau să încurajeze anumite reacții ale audienței de masă”.

Presa centrală publică cu regularitate toate discursurile lui Nicolae Ceaușescu, indiferent de prilejul cu care erau rostite și indiferent de lungimea lor. De cele mai multe ori, *discursul politic* „acoperea” aproape tot spațiul tipografic al unui număr, iar pentru informația publicistică propriu-zisă rămâneau doar rubricile de știri pe teme internaționale și rubricile fixe (comentariul pe teme ideologice, sport, programul Cinema/TV). În această categorie se încadrează, de exemplu, o serie de „cuvântări” (termen des utilizat în presa vremii, alături de sinonimul său „discurs”), cum ar fi: „Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu prilejul Congresului al III-lea al FDUS”⁹, „Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Plenara largită a Consiliului Național al Agriculturii, Industriei Alimentare, Silviculturii și Gospodăririi Apelor”¹⁰, etc. Tot în această categorie se încadrează și *documentele oficiale* publicate de presa comunistă: „HOTĂRÂRE privind aniversarea a 40 de ani de la *victoria* asupra *fascismului și sărbătorirea* „Zilei Independenței României””¹¹, „COMUNICAT cu privire la îndeplinirea Planului Național Unic de Dezvoltare Economico-Socială a RSR pe anul 1984”¹², etc.

Un element caracteristic al limbii de lemn este viziunea maniheistă¹³, imaginea unei lumi polarizate în două tabere, este ideea care stă la baza sistemului comunist și aceasta determină în lexic o selecție asupra termenilor. Dogma maniheistă creează două paradigme „semantice”, fundamentate axiologic: una a *viitorului* (socialism, progres, fericire, egalitate, justiție) și una a

⁹ *Scînteia*, 8 februarie, p. 1.

¹⁰ *Ibidem*, 15 februarie, p. 1.

¹¹ *Ibidem*, 10 februarie, p. 1.

¹² *Ibidem*, 1 februarie, p. 1.

¹³ Maniheismul introduce realitatea într-o mașinărie din care faptele, oamenii, ideile ies albe sau negre. Maniheismul nu permite nuanțele în gândire; de aceea, cu timpul, individul supus presiunii maniheiste nici nu le mai observă în realitate: universul devine doar universul celor două lumi posibile, lumea capitalismului (Răul) și cea a socialismului (Binele) sau lumea celor care înțeleg că socialismul înseamnă progres și lumea „trădătorilor”.

trecutului (imperialism, burghezie, exploatare, sărăcie, analfabetism). Aceste paradigme sunt convergente cu ideologia comunistă, deoarece aceasta se bazează pe lupta de clasă, pe opoziția fundamentală între două sisteme, două ideologii, două căi pe care evoluția umanității le-a experimentat.

Foarte mulți termeni utilizați de limba de lemn aparțin registrului de “luptă”, chiar militar. Așadar, citind un discurs comunist s-ar părea că toată societatea este *mobilizată, luptă, triumfă, izbândește, se sacrifică, vrea să cucerească*. . “Lupta” se desfășoară pe două planuri: unul al “înfrângerii dușmanului” și altul al “construirii socialismului”. Dușmanul fictiv încarnează toate principiile negative: imperialist, el oprima popoarele; militarist, el compromite pacea etc. Chiar dacă realitățile nu coincid, acțiunile scriitorilor sunt descrise exact în aceeași termeni care țin de registrul militar, al “luptei”. Pacea însăși devine obiectul unei lupte îndârjite. În acest sens Scânteia Tineretului, oferă multe exemple, care sunt evidente aproape în fiecare număr al ziarului în articolele ce se referă la lupta împotriva dezarmării nucleare și care expun pericolul prezentat de cursa înarmărilor și implicarea comuniștilor pentru pacea mondială. Primele pagini și în general articolele sunt dominate de subiectul muncii. După transmiterea mesajului de Anul Nou a tovarășului Nicolae Ceaușescu, Scânteia transmite de la “vetrele de foc” “imagini tonifiante a elanului revoluționar și a abnegației în muncă ale colectivelor de oameni ai muncii”, unde din primele zile ale anului se remarcă o “hotărâre de a munci mai bine, mai spornic, la nivelul maxim al posibilităților pentru înfăptuirea hotărârilor Congresului al XIII-lea al Partidului, pentru îndeplinirea ritmică și integrală, cu înaltă eficiență, a sarcinilor economice pe 1985 și pe întregul cincinal”.

Lexicul limbii de lemn nu este limitat la terminologia din registrul războinic. Tot în concepția maniheistă provine resimțirea organizării socio-politice anterioare sau occidentale ca *dușman* al ideologiei comuniste și se încearcă discreditarea acesteia, discretizarea orânduirii feudale prin prisma nemulțumirii forțelor progresiste. Informațiile despre Occident sunt prezentate într-o imagine negativă, iar pozitivă, doar atunci când este vorba despre mișcări ale tineretului, mișcări de masă în general. Discreditarea capitalismului atinge cote mari. Discursul comunist, virulent anti-american, a fost, vreme de jumătate de veac, respectabil în rândul intelectualilor umanisti. Lupta de clasă, exploatarea omului de către om, imperialismul și cursa înarmărilor, alienarea, toate acestea au făcut parte din tematica criticii anti-americane.

Lumea occidentală, este prezentată ca o lume în criză, dezorganizată, gata să se prabușească, toate puse în comparație cu paradisul comunist, unde toată lumea este fericită. “Tineretul spaniol și condiția sa contemporană”¹⁴ prezintă un raport întocmit în Spania, din care

¹⁴ Scânteia Tineretului, 2 feb p. 4.

rezultă o societate aflată în criză, incapabilă să găsească soluții: “problemele tineretului spaniol se conturează astfel în toată gravitatea lor: șomajul, consumul de droguri, problemele familiei, apolitismul ș.a. “Perspectivele din domeniul ocupării forței de muncă tinere sânt, dintre cele mai sumbre”, asta pe când în RSR, în timpul Epocii de Aur, părea o absurditate.

Prin definiție, lumea comunistă era dreaptă, cinstită, prosperă; în realitate, oamenii se confruntau cu minciuna, hoția, șmecheria, corupția, lipsurile și sărăcia. Argumentul *încăderii*, asociat cu aspectele ritualice ale practicii sociale și politice, cu o anume “mistică” a limbajului, a permis compararea doctrinei comuniste cu o religie. Folosirea argumentului *încăderii*, în exces, se sprijină și pe un discurs al „religiei politice”: “În mitologia comunistă, Istoria, Partidul și Ideologia țin locul lui Dumnezeu, Bisericii și Dogmei creștine, iar Capitalismul ține locul lui Lucifer”¹⁵.

Despre lumea capitalistă, articolele despre sărăcie, copii care mor înainte de un an, foamete, analfabetism ș.a, se găsesc la rubrica “Lumea secolului XX”. Tot din această rubrică face parte și articolul “<Mize> care alterează conștiința”, care prezintă un joc video apărut în SUA, “Temnițe și dragoni”, un joc între două echipe care trebuie să se elimine reciproc. Este evidențiat în articol regulamentul care sugerează “diverse tehnici de ucidere și sacrificii umane, acte de sadism etc. totul se desfășoară într-o atmosferă de coșmar inspirată din vestiarul demonologiei și vrăjitoriei medievale. Participanții sunt sfătuiți să se identifice cu caracterul personajului pe care-l intruchipează în joc, să se abandoneze nebuniei și crimei, să dea frâu liber instinctelor primare...Urmare directă, șocantă, incredibilă: nouă cazuri de sinucidere ale unor tineri între 12 și 21 de ani se datorează practicării acestui joc.”¹⁶. Un alt titlu sugestiv despre imaginea Occidentului, tot la “Lumea secolului XX”, “Violența pe stadion – simptom al unei societăți bolnave” care se referă la finala Cupei Campionilor Europeni, finala disputată între Juventus și FC Liverpool, când “Suporteri ai echipei engleze, aflați sub influența alcoolului, au năvălit pur și simplu ca o hoardă de barbari asupra tifoșilor italieni...i-au atacat cu bare de fier, pietre, cutițe etc, în panica care a urmat zeci de persoane, în majoritate italieni, găsindu-și moartea sau fiind ranite...38 de morți, sute de răniți...”¹⁷. Tendințele imperialiste sunt din nou scoase în evidență printr-un articol, “Decolonizarea, azi”, ce prezintă un raport al ONU și care arată că în prezent (1985) 2,9 milioane de oameni, dintr-un total de >4,5 miliarde, trăiesc în colonii și teritorii sub tutelă, sau care nu se autoadministrează¹⁸. “Marea Britanie. Cadre în căutarea unui loc de muncă”¹⁹; “Italia – locuri de muncă din ce în ce mai

¹⁵ Luminița Roșca, *Mecanisme ale propagandei în discursul de informare*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 201.

¹⁶ *Scânteia Tineretului*, 25 feb, p. 6.

¹⁷ *Ibidem*, 12 iunie, p. 4.

¹⁸ *Ibidem*, 9 aprilie, p.4.

¹⁹ *Ibidem*, 3 iulie, p. 4.

puține pentru tineri”, Japonia. Șomaj și delicvență”²⁰. “Realități din lumea capitalului” - “O consecință tragică a marginalizării tineretului” prezintă un raport în urma căruia în anul 1983 în SUA au fost înregistrate 6000 de sinucideri în randurile tineretului, alt studiu prezintă că 2 milioane de tineri încearcă să se sinucidă înainte de terminarea școlii.”²¹. “Tineretul – categoria socială cea mai afectată de criza economică” din care rezultă că în Marea Britanie sunt adolescenți nomazi, oameni fără adăpost care dorm în vagoane dezafectate sau în gări²².

Principiul esențial după care se ghidau birocrații manipulării în comunism era: ce trebuie să știe poporul și ce nu trebuie să știe poporul. Poporul trebuie să știe că socialismul este o forță, că reprezintă progresul, că iese biruitor din toate înfruntările și nu trebuie să cunoască criticile aduse sistemului și oamenilor săi, elementele pozitive ale lumii democratice: cuceririle în domeniul științei, aspectele creșterii economice. De aceea, masele nu aveau acces la mass-media occidentală sau la alte surse, care ar fi putut să le ofere informații contrarii celor promovate de ideologia partidului. Așa se explică și controlul exercitat de autorități asupra vieții private a indivizilor în legătură cu relațiile pe care aceștia le aveau cu cetățenii străini.

Pentru ca informațiile, care nu trebuiau să fie cunoscute de mase, să nu „transpire” niciodată, „oficialii comuniști” țineau la distanță presa străină.

Un alt procedeu al tratării informațiilor în comunicarea publică comunistă este acela al “coborârii cortinei”. Când persoane, fapte, fenomene, despre care se vorbea curent și în mod liber, deveneau incomode, din acel moment, nu se mai pomenea despre ele, ca și cum nu ar fi existat. Este cazul personalităților care emigrau {Nadia Comaneci}, al oamenilor politici care intrau în dizgrația liderilor partidului (Corneliu Mănescu, Ștefan Andrei) sau care erau îndepărtați pentru un timp din vizorul opiniei publice (Adrian Paunescu, în urma accidentului de pe stadionul din Ploiești), al unor fenomene contrariante pentru putere (perestroika gorbaciovistă).

Alteori, se producea fenomenul invers: „se ridică cortina”, oferindu-se posibilitatea să se vorbească „deschis” despre fenomene, lucruri, oameni anatemizați până nu demult. Poate fi vorba despre repunerea în circuitul public a operelor unor artiști, a informațiilor despre anumite personalități și perioade istorice, în așa fel încât se părea că nu au fost interzise niciodată.

La acțiunile pline de avânt și de entuziasm patriotic ale comuniștilor, participarea trebuie să fie unanimă, să nu existe abateri sau împotriviri. Unanimitatea transpare în discursul comunist prin folosirea pronumelui de persoana I plural, care include pe vorbitor, dar și pe cei de langa el: “va fi deci profund greșit să afirmăm”. Forma de plural este utilizată nu doar pentru a desemna un grup, ci

²⁰ *Ibidem*, 19 iunie, p. 4.

²¹ *Ibidem*, 13 august, p. 4.

²² *Ibidem*, 13 sept., p. 13.

și pentru adeziunea la ideologia comunistă: “noi comuniștii/partidul...”

Într-un articol de primă pagină din 3 ianuarie 1985, intitulat “Mesajul de Anul Nou adresat întregului popor, la posturile de radio și televiziune, de tovarășul Nicolae Ceaușescu” se relatează marile realizări ale anului precedent toate sub egida Partidului Comunist Român și a clasei muncitoare. În continuare acest articol prezintă prevederile pe noul an , “hotărârea fermă de a înfăptui neabătut prevederile planului pe ultimul an al actualului cincinal, (...)și ridicarea patriei noastre pe o nouă treaptă a dezvoltării socialiste”.²³

Tot din concepția maniheistă derivă și folosirea abuzivă a adjectivului în expresiile aparținând limbii de lemn. Monica Chiva a semnalat că în cadrul împărțirii lumii în două tabere “dușmane”, în limba de lemn, nici un termen nu se menține neutru, ci este atras, prin intermediul adjectivului, către unul dintre poli, aparținând unei anumite “tabere”²⁴: “sens mai profund și mai evident”, “problemele cele mai profund și mai general umane”, “în mod magistral”, “sinteza superioară”, dezvoltare maximă și multilaterală a personalității”, “necesitate adâncă” ș.a.. Se creează sintagme fixe, cu adevărat stereotipe: un anumit substantiv este asociat de cele mai multe ori cu unul și același adjectiv, cum ar fi de exemplu: *epoca stralucită, nivel înalt, izbândă deplină, probleme profund umane*. Funcția specifică a adjectivului în limba de lemn este legată de “axiologia imanentă” pe care discursul se obligă să o scoată la suprafață: dacă din întâmplare un termen și-a păstrat neutralitatea, el este însoțit obligatoriu de un adjectiv care îl aruncă într-o parte sau alta. Cuvântul cheie “forțe” nu se prezintă niciodată singur. Vom avea fie “forțe progresiste”, fie “forțe reacționare”.

Construcțiile pasive și impersonale: “se cuvine să înțelegem”, “se vorbește”, “se impune să facem” etc., aceste expresii dădeau un caracter vag mesajului, evitându-se numirea directă a celui ce dădea un ordin sau executa o acțiune. Limba de lemn se folosește adesea de hiperbolă pentru caracterizarea celor două “tabere” în care ideologii comunismului împart lumea – *profund, adânc, suprem, hotărâtor, determinant, decisiv*, ș.a.. Limbajul comunist excelează în utilizarea eufemismelor, al căror rol este de a “îndulci” realitatea, de a o face să pară mai aproape de idealurile proclamate, de a reduce distanța dintre idealuri și realitate.

Idee dominantă a regimului comunist a fost transformarea naturii umane, crearea “omului nou”, un “nou” muncitor (muncitorul stahanovist), un elev/student “nou”, un profesor “nou”, un om de știință “nou” care creează o știință nouă, etc. În 6 ianuarie (duminică), pe prima pagină, *Scânteia* publică un articol în care se relatează că la întreprinderea minieră Vulcan, minierii au obținut 3000 de tone de cărbune peste prevederi, “situându-se în fruntea întrecerii din bazinul carbonifer al Văii

²³ *Ibidem*, 3 ianuarie, p. 1.

²⁴ Monica Chiva-Mitea, *op. cit.*, p. 37.

jiului”. Stahanovismul este prezent în paginile ziarelor, exemplativ fiind titlurile ziarelor: “Recoltele record se pregătesc de pe acum prin hărnicie și spirit gospodăresc – Cum se acționează în unitățile agricole din județul Olt pentru a se obține 20 de tone de porumb știuleți la hectar”²⁵, “Chemarea la întrecere” - “Pentru depășirea planului și creșterea mai substanțială a eficienței muncii, pentru înfăptuirea unei noi calități în industrie, construcții, transporturi și circulația mărfurilor”²⁶, ș.a.

Cuvintele vizează înainte de toate un comportament, ele trebuie să declanșeze o acțiune. Cum spunea J. Goebbels: “Noi nu vorbim pentru a spune ceva, ci pentru a obține un anumit efect”²⁷. Se urmărea foarte atent înlăturarea oricărei reminiscențe de spirit critic și înăbușirea acestuia ori de câte ori își facea apariția. Limba de lemn are efectul de a îndotrina, îndotrinare care nu este recunoscută ca atare de cel ce o practică, ci este definită adesea ca “doctrina adversarului” ceea ce duce la identificarea doctrinei “adevărate”, “valabilă”.

Discursul comunist abuză în acuze la adresa sistemului capitalist al căror obiect este practica îndotrinerii. Istoria și dreptul burghez reprezentau un pericol pentru ideologia comunistă. Literatura era admisă numai în măsura în care devenea o reflectare a noilor realități social-politice. “Revoluția culturală” presupune sub comuniști mistificarea trecutului național și formarea omului nou. Arta pierde orice contact cu realitatea, ficțiunea artistică este înlocuită cu ficțiunea ideologică. “Creația” se referă la activitatea umană care merge în sensul istoriei, care contribuie la reafirmarea ideologiei. După cum scopul presei este de a oferi un comentariu făcând totodată să dispară faptul real care l-a generat, tot astfel efectul pedagogiei de lemn este de a furniza un învățământ suprimând în același timp cultura. Repetarea la infinit a dogmelor și a miturilor ideologice nu vizează să întrească la școlari convingerea potrivit căreia comunismul este stadiul ultim al dezvoltării umanității. Unii poeți și scriitori români au fost revalorificați și reinterpretați, raliindu-i la ideologia comunistă. De exemplu în articolul “Eminescu și țara”, “tânărul de 20 de ani o maturitate politică rar întâlnită, Eminescu vorbea despre drepturile românilor și ale naționalităților celorlalte oprimate deopotrivă în acel imperiu în lumina unor admirabile stăpânite principii de drept internațional și constituțional...Eminescu, pătimașul iubitor de trecut, gândea viitorul ca prefigurat din trecut (pe temeiul concepției sale organiciste) și prețuia pe înaintași mai cu seamă în măsura în care stimulaseră devenirea viitoare, înrâurind-o.”²⁸

Limbajul totalitar devine vehiculul ideologiei²⁹ și mijlocul cel mai eficient de

²⁵ *Scânteia*, 6 ianuarie, p. 2.

²⁶ *Ibidem*, 12 ianuarie, p. 3.

²⁷ Fr. Thom, *op. cit.*, p. 121.

²⁸ *Scânteia Tineretului. Supliment cultural-artistic*, 13 ianuarie, p. 4.

²⁹ *Ibidem*, p. 35.

preîntâmpinare a gândirii “eretice”, vocea exterioară aparținând ideologiei rescrie realitatea. Discursul de lemn acționează de sus în jos, fiind printre altele o curea de transmisie. Fără limba de lemn ideologia ar rămâne literă moartă, lipsită de orice priză asupra lumii umane, societatea ar opune agresiunii ideologiei o rețea strânsă de tradiții, de relații umane și de contracte. Cuvintele ficțiunii ideologice dezvoltă credința individului că ficțiunea poate deveni (a devenit) reală. Realitatea empirică se restrânge din ce în ce mai mult, este redusă la tăcere de inflația cuvintelor, deturneză judecata rațională, distruge reperele. Nu se cere explicit aderarea la ideologie, dar, prin repetare, prin invocarea principiilor sale, prin apelul la numele său, ea este confirmată. Odată intrat în joc, după renunțarea la substanța proprie, omul începe să creadă și începe să exprime această credință într-un limbaj adecvat. Limbajul de lemn, distruge memoria afectivă și încetinește maturitatea intelectuală, ca mijloc de afirmare a personalității³⁰. În cazul limbajului ideologic nu mai rămâne nimic de gândit, sistemul este pus la punct odată pentru totdeauna, limba nu ajută la nașterea unei idei, ea nu formulează; funcția sa este de a reține ecoul cuvântului original și definitiv al Părinților fondatori³¹.

În discursul comunist, modalitatea de pervertire a logicii cel mai des întâlnită a fost aserțiunea formulată ca adevăr în sine. Aserțiunile-cheie ale discursului comunist promovat prin intermediul presei în perioada 1985-1990 sunt: „progresul societății socialiste este perpetuu”, “partidul este centrul vital al societății”, “economisirile constituie garanția progresului social”, “există o datorie față de partid”, „Nicolae Ceaușescu este patriotul cel mai de seamă al României”. Raționamentele perverse sunt întâlnite, în special, în discursurile oficiale și, ulterior, preluate și reformulate în articolele de fond, în comentarii sau eseuri politice. Un procedeu des folosit pentru *a face credibile* enunțurile false era introducerea acestora în discurs prin formule stereotipe precum: “toată lumea știe că”, „este evident că”, „istoria ne arată”. Aceste stereotipuri minimalizează rolul demonstrației în „producerea” adevărului, înlocuind-o fie *cu* argumentul *locului comun al cantității* (“dacă toată lumea crede că x, atunci x este adevărat”), fie *cu* cel al *existenței* („dacă ceva există, atunci el este *în mod evident* adevărat”). În felul acesta, se induce ideea că tot ceea ce este acceptat de multă lume este și adevărat.

Credința, imaginarul, fantasticul sunt mecanismele prin care se clădește speranța într-o lume mai bună, purificată de nedreptăți, de erori. Lipsit de informație alternativă, alimentat cu slogane, omul-masă devine cu vremea un mecanism care nu a învățat să filtreze, care nu acceptă decât ceea ce a fost obișnuit să dorească. El nu se îndoiește, el crede, el știe că lumea lui e mai bună. Lumea celorlalți, complicată, inaccesibilă lui, imprevizibilă, incoerentă, nu poate fi decât o lume

³⁰ Adrian Neculau, *Memoria pierdută*, Polirom, Iași, 1999, p. 134.

³¹ Fr. Thom, *op. cit.*, p. 79.

dușmană, care trebuie într-o zi să dispară. O altă consecință a folosirii limbii de lemn constă în faptul că odată ce unele cuvinte sunt golite de sens și utilizarea lor uitând că acestea au anumite înțelesuri, oamenii ajung să vorbească fără să se refere la ceva anume, ajungându-se în acest sens la o lume plină de abstracții.

În ianuarie 1990, noul discurs redacțional, infuzat de discursul postdecembrist – care opta pentru tonul „ziaristic”, „la cald”, în locul celui „științific”, resimțit ca perimat și, chiar mai rău, compromis...

În ceea ce privește limba de lemn, discutată mai sus, reflexul de respingere, după 1989, a cunoscut mai multe faze. „Boala” fiind lungă la început și nu doar în paginile efemerei „Scânței a poporului”, clișeele jargonului politic comunist au fost utilizate, tot în domeniul comunicării publice, chiar pentru a înfățișa semnificația schimbării. Obiectivul oricărui orator improvizat este să păstreze atenția publicului său printr-o disimulare a propriului interes pentru bunăstarea generală sau printr-o tactică adoptată pe moment, în funcție de diferitele reacții ale ascultătorilor.

BIBLIOGRAFIE

- Beciu, Camelia, *Comunicare politică*, Editura comunicare.ro, București, 2002;
- Chiva-Mitea, Monica, *Câteva aspecte ale limbii de lemn*, Editura Cronos, Giurgiu, 2008;
- Dragos Bogdan, *Tranzitia postcomunista ca discurs*, Editura Lumen, Iasi, 2008;
- Neculau, Adrian, *Memoria pierdută*, Polirom, Iași, 1999;
- Momanu, Mariana, *Educație și ideologie. O analiză pedagogică a sistemului totalitar comunist*, Editura UAIC, Iași, 2005;
- Roșca, Luminița, *Mecanisme ale propagandei în discursul de informare*, Editura Polirom, 2006;
- Teodorescu Cristiana-Nicola , *Patologia limbajului comunist totalitar*, Scrisul Românesc, Craiova, 2000;
- Thom, Françoise, *Limba de lemn*, trad. Antohi, Mona, Antohi, Sorin, ediția a 2-a, Humanitas, București, 2005.

Ziare

- *Scânteia*, 1985;
- *Scânteia Tineretului*, 1985;
- *Scânteia Tineretului – Supliment cultural-artistic*, 1985.

Resurse Internet:

- http://philosophy.uaic.ro/site/philosophy/Argumentum_nr._3_2004-2005_Cap.III.pdf
- <http://www.jurnalul.ro/stire-limba-noastra-i-o-comoara/campanie-suntem-toti-victimele-inertiilor-lingvistice-24498.html>